

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ВИШИ СУД У БЕОГРАДУ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА РАТНЕ ЗЛОЧИНЕ
БЕОГРАД

Пословни број: К-По₂ 22/2010.

**ТРАНСКРИПТ АУДИО ЗАПИСА
СА ГЛАВНОГ ПРЕТРЕСА ОД 24. априла 2012. године**

УТВРЂУЈЕ СЕ да су на главни претрес приступили:

- заменик тужиоца за ратне злочине Веселин Мрдак,
- пуномоћник оштећених адвокат Марина Кљајић,
- сви оптужени,
- и браниоци адвокати Милорад Константиновић бранилац оптуженог Деветака, Гордана Живановић бранилац оптужених Деветака и Јована Димитријевића, Слободан Живковић бранилац оптужених Девчића, Стојановића и Бачића, Градимир Налић бранилац оптуженог Радојчића, Војислав Вукотић бранилац оптуженог Крњајића, а на данашњем претресу мењаће и адвоката Јасмину Живић браниоца оптуженог Перића, Борис Зорко бранилац оптужених Миодрага Димитријевића и Влајковића, Бранко Димић бранилац оптужених Јосиповића и Николајидиса, Бранислава Фурјановић бранилац оптужених Косијера и Стевановића.

Суд доноси

РЕШЕЊЕ

Да се главни претрес ОДРЖИ.

Главни претрес СЕ НАСТАВЉА у 14 часова и 42 минута.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Изволите тужиоче.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Дакле,

III

Тачка 2. оптужнице

Одмах да кажем на почетку да евентуално не би било неких неспоразума, јуче сам на почетку давања завршне речи рекао да се измењени део претходно прецизиране оптужнице односи само на оне делове који су како то кажу ови наши стручњаци записничари „болдовано“. Према томе преостали део који није болдован значи остаје и даље неизмењен. То се дакле односи и на оптуженог Дарка Перића у тачки 2. наведене оптужнице преостали део који није болдован остаје неизмењен.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Ајте да отклонимо било какву дилему, издиктирајте ми опис радњи за Дарка Перића, јер за остале оптужене комплетан текст ушао, за Дарка Перића није.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Да, техничком омашком приликом слагања у компјутеру.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Па да не би ту било сутра дилеме јер се овај део описа односи и на још двојицу оптужених, да се отклони та дилема онда да имамо комплетан текст.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Дакле, после речи „у виду повреда њиховог телесног интегритета и довођења у опасност њихових живота али је на њих пристао“, па онда следи текс не болдовани који остаје неизмењен „након чега је пренео добијено наређење својим потчињеним старешинама поручницима Радовану Влајковићу и Радисаву Јосиповићу, а када су они и присутни војници изразили своје негодовање и неслагање одлучно је поновио наредбу која се мора извршити“.

Дакле, тачка 2. Дарко Перић оптужени

Овим делом оптужбе оптуженом Дарку Перићу ставља се на терет да је наредио **нечовечно поступање** према цивилном становништву у Ловасу. У наведено време, оптужени Дарко Перић је био резервни капетан прве класе и у својству команданта противдиверзантског одреда ТО Ваљево. Дана 17.10.1991. године, по наређењу оптуженог Димитријевића, у послеподневним часовима, са диверзантском четом из састава његовог одреда, дошао је у Ловас. Присуствовао је састанку код оптужених Димитријевића и Деветака, којом приликом му је Димитријевић издао наређење да се цивилно становништво у претресу терена користи као заштита од евентуалног напада противне стране, а на начин као што је то напред описано и утврђено. Потом је на основу добијеног наређења издао наредбу за претрес терена својим потчињеним старешинама, командире чете, резервном поручнику Радовану Влајковићу и командире првог вода, резервном поручнику Радисаву Јосиповићу. Потчињене старешине оптужени Радован Влајковић и Радисав Јосиповић изразили су неслагање са учешћем у акцији претреса терена због неодговарајуће опремљености и необучености војске и пренели да је војска уплашена. Опт. Дарко Перић је одлучно поновио подчињеним старешинама да се наредба мора извршити па је у току

ноћи дошао у једну од просторија да би умирио војску и наведену наредбу ујутро поновио пред стројем војника.

Оптужени Перић је у својој **одбрани** и у истрази и на главном претресу навео да је добијено наређење од потпуковника Димитријевића пренео својим потчињенима, командиром чете и командирима водова. Сматрао је да нема велике опасности у тој акцији, јер је упозорен на минско поље у детелини, а за друга која су евентуално поставили Хрвати, знају затвореници који се воде. Упозорио је војнике који су се уплашили мина, да се акција мора извршити, јер ако буду дезертирала, то потеже одговарајућу одговорност, тиме имплицитно признајући претњу војним судом. Сагласно оваквој његовој одбрани, изјавили су сведоци Зоран Грујичић, иначе његов курир, који је навео да им је Перић том приликом рекао да затвореници иду испред војске у акцију претреса терена, ради сигурности војске, због евентуалног напада из тог винограда. Сведок **Борислав Пребег** је навео да је од Дарка Перића добио задатак да обезбеђује затворенике у Економији, при чему му је Перић рекао да не допусти малтретирање затвореника, али да је и сам Перић био присутан када су поједини затвореници били тучени. Што се тиче дела одбране Дарка Перића у погледу издатог наређења од стране Димитријевића, поред тога што је на главном претресу при таквој својој тврдњи остао врло убедљив и при суочењу са оптуженим Димитријевићем, сагласна је делимично и одбранама оптужених Радована Влајковића и Радисава Јосиповића, то јест, да ће у претрес терена са њима ићи и један број заробљеника, односно затворених лица у дворишту земљорадничке задруге. Дакле, оптужени Дарко Перић у суштини признаје одлучне чињенице инкриминисаног понашања, мада се није потпуно изјаснио о осећају кривице због издате, односно пренете наредбе и потом насталих последица. Имајући у виду на несумњив начин утврђене одлучне чињенице које се односе на поступање и радње оптуженог Перића, основано се може закључити да наведене чињенице и околности и објективно и субјективно представљају обележје **нечовечног поступања**, као једног од облика извршења предметног кривичног дела. Он је сасвим извесно био свестан незаконитости и недопуштености издатог наређења и последица извршења таквог наређења по оштећене у виду наношења тешких душевних и телесних патњи, које последице свесно и вољно прихвата, а што се тиче могућих додатних последица по оштећене у виду повреда телесног интегритета и довођења у опасност њихових живота за случај извршења наведеног наређења, и са њима се сагласио, односно на њих пристао, па је у односу на наведене последице поступао са евентуалним умишљајем.

И на крају, мада је на несумњив начин утврђено да је оптужени Перић поступао по наређењу свог претпостављеног, оптуженог Миодрага Димитријевића, то није и не може бити основ за ослобађање од кривичне одговорности, односно кривице за почињено дело, али, у принципу може представљати олакшавајућу околност, о чему ћу се касније изјаснити.

3) Као што је већ претходно наведено овим делом оптужбе је стављено на терет оптуженима **Радовану Влајковићу, Радисаву Јосиповићу, Јовану Димитријевићу, Саши Стојановићу, Драгану Бачићу и Зорану Косијеру** да су дана 18.10.1991. године у преподневним часовима

у Ловасу према цивилном становништву предузимали радње **нечовечног поступања и наношења великих душевних и физичких патњи.**

У наведено време оптужени Радован Влајковић и Радисав Јосиповић били су резервне војне старешине у чину поручника. Оптужени Радован Влајковић је био на дужности командира противдиверзантске чете, а оптужени Радисав Јосиповић командир првог вода исте чете из састава противдиверзантског одреда ТО Ваљево, којим је командовао, како смо већ утврдили, оптужени Дарко Перић.

Дана 17.10.1991. године у поподневним часовима, дошли су у Ловас са припадницима своје противдиверзантске чете, заједно са оптуженим Дарком Перићем. Исто то вече, након што су се сместили у локалној школи, оптужени Дарко Перић им је пренео наређење потпуковника Димитријевића да њихова чета наредног дана ујутро крене у извиђање и претрес терена заједно са неколико припадника добровољачке оружане групе „Душан Силни“, те да ће се том приликом користити затворени цивили као заштита од евентуалног дејства хрватских оружаных снага, као и да ће са њима кренути неколико мештана као водичи. Иако су се првобитно противили таквој наредби, јер за такву једну акцију нити су били обучени, нити су имали борбених средстава, после изричите наредбе оптуженог Перића да се наређени задатак мора извршити, ујутро 18.10.1991. године, након постројавања дошли су до испред дворишта Земљорадничке задруге са делом своје чете од око 50-так војника. Том приликом су се непосредно уверили, не само да су неки затвореници – цивили тешко повређени, него су и видели како их поједини **добровољци** повређују. Након извођења око 50-так цивилних лица из дворишта Земљорадничке задруге и формирања колоне, придружили су им се шесторица припадника добровољачке оружане групе „Душан Силни“, као део оружане пратње, и то оптужени Јован Димитријевић, Саша Стојановић, Драган Бачић, звани „Пљока“ и Зоран Косијер, као и Мија Вукосављевић и Слободан Хрњачки звани „Сајдија“, сада обојица покојни.

О наведеним чињеницама и околностима изјашњавали су се сви оптужени обухваћени овим делом оптужнице, као и већи број сведока. И сви ти искази су у погледу одлучних чињеница међусобно сагласни, јасни, одређени и међусобно се допуњују. Након постројавања, сви оптужени заједно са припадницима њихових оружаных састава и два мештанина као водичима, повели су колону од око 50-так цивила мештана Ловаса хрватске националности, чија имена су наведена у оптужници, ка излазу из села према производном погону фабрике „Борово“, којом приликом се оружана пратња до изласка из села кретала са стране, а цивили између њих, а после, у обрнутом поретку, тј. цивили са стране, а оружана пратња у средини. У току наведеног кретања, неидентификовани припадник из оружане пратње убио је из ватреног оружја – пушке Бошка Бођанца, једног од вођених цивила, претходне ноћи и јутра тешко претученог и повређеног у дворишту Земљорадничке задруге, који више није могао да се креће.

Да су оптужени Влајковић и Јосиповић могли да се увере да су неки затвореници тешко повређени, да су видели и како се повређују, произилази

из исказа једног броја сведока, припадника њихове диверзантске чете, али и из исказа самих оптужених. Тако је оптужени Радисав Јосиповић у истрази навео да је 10-так минута гледао у дворишту како неки њему непознати људи ударају палицама и кундацима, а један боцка ножем људе који седе на клупама у дворишту задруге. Сведок Радивоје Мојсиловић, припадник наведене чете, навео је да су он и неколико војника провирили у двориште задруге и брзо се вратили згрожени оним што су видели, па између осталог, он је видео да је један убо ножем неког дебелог човека, те да су се упитали шта они то раде.

Сведок Станко Параментић је између осталог навео да су цивиле тукли добровољци „Душана Силног“, који су питали цивиле шта је ХДЗ, а затим и сами провокативно одговарали „Хрватска до Земуна“. И сведок **Богосав Давидовић**, припадник исте чете такође наводи да је у Задрузи видео мучне сцене ударања песницама, шамарања, и да су то могли да виде и остали припадници његове јединице. Сличне исказе дали су и сведоци **Драгош Лекић**, **Верољуб Милетић**, **Саша Симовић**, **Радивоје Мојсиловић** и **Зоран Иванковић**, такође припадник исте чете, који је навео да је видео ударање песницама, шамарање и галаму у дворишту задруге.

По пристизању до поља детелине, које се налазило са десне стране пута, у смеру њиховог кретања, припадници оружане групе „Душан Силни“ приступајући реализацији и другог задатка добијеног од неидентификованог налогодавца из састава једне од наведене оружаних група да се цивили искористе не само као „живи штит“ него и за разминурање минског поља на парцели под детелином, прво наређују цивилима да са пута скрену у поља детелине која је требало разминирати, а затим држећи се за руке да се најпре крећу по ширини поља, а затим по дужини и да притом ногама разгрћу детелину лево и десно, и да стану ако угледају мину.

У новонасталој ситуацији, оптужени Радован Влајковић и Радисав Јосиповић са својим војницима такође учествују у наставку описане акције, иако је она излазила из оквира наређења која су претходно добили. У току кретања цивила по пољу детелине, сви из оружане пратње кретали су се иза и са стране, по њиховој сопственој процени на безбедном одстојању, али када је један од вођених цивила, Иван Краљевић, претходно тешко претучен и повређен, пао преко једне од постављених мина, дошло је до њеног активирања, након чега је у новонасталој ситуацији један број припадника из оружане пратње на беспомоћне цивиле отворио и пушчану паљбу, па је услед оба ова дејства смртно страдало 18 вођених цивила и то Марјан Марковић, Томислав Сабљак, Дарко Солаковић, Иван Палијан, Златко Пањик, Славко Кузмић, Иван Сабљак, Мијо Шалај, Иван Краљевић, Петар Бадањак, Златко Божић, Антун Пањик, Марко Видић, Марко Сабљак, Мато Ходак, Иван Цоњар, Славко Штрангаревић и Јосип Туркаљ, који је тешко рањен преминуо на путу до болнице. Око 12 их је задобило тешке и лаке телесне повреде и то Стјепан Пеулић, Станислав Фрањковић, Иван Мујић, Златко Тома, Љубо Солаковић, Ловро Герстнер, Мато Краљевић, Јосип Сабљак, Емануел Филић, Милко Кесер, Милан Радмиловић и Марко Филић. Након што су престале експлозије и пушчана паљба, оптужени Саша Стојановић, у циљу реализације примљеног задатка, наређује неколицини

цивила који нису били рањени – Ђуки Радочају, Томиславу Шелебају и Драгутину Кризманићу давањем упутстава да наставе са разминурањем преосталих неексплодираних мина, иако је очигледно да су ови цивили за такву врсту радње били потпуно необучени, с тим што им је наведена упутства давао са асфалтног пута на, по његовој процени, безбедном растојању.

И о овом делу наведених чињеница и околности изјашњавали су се сви оптужени, као и бројни сведоци – оштећени, као и припадници наведене оружане пратње. На основу наведених исказа, неке чињенице и околности су као несумњиво утврђене, неспорне за готово све учеснике инкриминисаног догађања, па и за оптужене, и то:

- учешће оптужених у оружаној пратњи. Наведена чињеница као неспорно утврђена произилази из исказа свих оптужених, те већег броја припадника оружане пратње – Зорана Јовановића, Томислава Саватића, Радивоја Мојсиловића, Станка Параментића и др.
- да су у колони вођених цивила од око 50-так били и наведени оштећени, произилази из исказа њиховог већег броја, а наведене чињенице не оспоравају ни оптужени
- у току наведеног кретања неидентификовани припадник из оружане пратње убио је из пушке Бошка Бођанца, једног од вођених цивила који више није могао да се креће. Наведене чињенице произилазе из исказа бројних сведока – Антона Кризманића, Ловре Герстнера, Ивана Мујића, Златка Томе, Милана Цоњара, Стјепана Пеулића, Петра Вулете, Емануела Филића, Андрије Балића, Милана Радмиловића, Љубодрага Солаковића и других, што су потврдили и оптужени Радисав Јосиповић, Саша Стојановић, Зоран Косијер и Јован Димитријевић. Осим наведене чињенице, оптужени Јосиповић наводи да су успут при кретању, неки од добровољаца изашли из колоне, пуцали на једну кућу и на њу бацили бомбу, а које чињенице потврђују и сведоци Томислав Саватић, Зоран Иванковић, Станко Параментић, Радивоје Мојсиловић, Александар Драгојловић, Мирослав Плавшић и Игор Борић
- по пристизању до поља детелине које се налазило са десне стране пута у смеру њиховог кретања, неко из оружане пратње је наредио да колона вођених цивила скрене у поље детелине и да се потом у кретању кроз ту детелину, ногама разгрће лево и десно. И ове чињенице, као неспорне, утврђују се како на основу исказа оптужених, тако и бројних сведока, и припадника оружане пратње, али и сведока оштећених
- да су том приликом на лицу места присутни сви оптужени и припадници оружане пратње, од којих су се неки кретали иза оштећених, а неки били са стране на путу, такође је несумњиво утврђена чињеница на основу исказа свих оптужених и бројних сведока – оштећених.

Након што је један од вођених цивила нагазио на постављене мине, дошло је до експлозије, после које је један број припадника оружане пратње отворио пушчану паљбу, што су такође неспорно утврђене чињенице које

произилазе како из исказа самих оптужених, тако и бројних сведока, припадника оружане пратње и сведока оштећених.

- услед дејства постављених мина и пушчане паљбе, смртно је страдало 18 вођених цивила, 12-оро њих су претрпели тешке и лаке повреде. Наведене чињенице као несумњиво утврђене, произилазе из исказа бројних сведока оштећених, а у објективном смислу се потврђују подацима из: списка погинулих мештана Ловаса на минском пољу од 18.10.1991. године, пописа рањених цивила потписаног од стране др Слободана Качара, Дарка Перића, и Мирослава Плавшића командира Трећег вода у противдиверзантској чети, фотокопије пописа ексхумираних особа из Ловаса са записницима ексхумације и идентификације, као и из налаза и мишљења вештака Анте Блажевића о узроцима смрти особа ексхумираних из масовне гробнице у Ловасу. Наведене чињенице и околности у погледу смртог страдања вођених цивила нису спорне за већи број оптужених, с тим што поједини од њих оспоравају број погинулих цивила на минском пољу и начин њиховог страдања. Такође је неспорно утврђено да је по престанку експлозија и пуцњаве, по нечијем наређењу и упутству, од стране појединих припадника вођених мештана, настављено са разминирањем наведене локације.

Спорне су чињенице;

- да ли су оптужени Радован Влајковић и Радисав Јосиповић одбили наређење оптуженог Перића да воде припаднике своје чете у претрес терена са затвореним мештанима Ловаса;
  - ко је командовао наведеном оружаном пратњом;
  - да ли је долазило до измене начина кретања у колони пре доласка до минског поља;
  - ко је наредио скретање колоне са главног пута у поље са детелином;
  - да ли су се вођени цивили првобитно кретали по ширини, а потом по дужини поља детелине;
  - да ли су припадници оружане пратње поступали по наредби неидентификованог налогодавца да се цивили искористе и за разминирање наведеног поља детелине;
  - ко је наредио наставак разминирања након експлозије мина и пуцњаве што је довело до смртог страдања и повређивања већине цивила;
  - и на крају субјективни однос оптужених према предузетим радњама и наступелим последицама, односно да ли и ко осећа одговорност, односно кривицу, за предузете радње и наступеле последице;

И о наведеним спорним чињеницама и околностима изјашњавали су се током поступка сви оптужени, као и бројни сведоци, припадници оружане пратње и сведоци оштећени.

Прво спорно питање произашло из одбране оптужених Радована Влајковића и Радисава Јосиповића је да ли су они одбили наређење њиховог претпостављеног старешине, оптуженог Дарка Перића да са делом своје чете иду у претрес терена заједно са неколицином припадника добровољачке оружане групе и да у тој акцији као обезбеђење од

евентуалних напада противне стране воде задржана и затворена цивилна лица у дворишту земљорадничке задруге.

У својој одбрани, обојица у битном сагласно тврде да су одбили његово наређење, а да се то одбијање састојало у томе што су они одбили да командују и воде припаднике своје чете у наведену акцију, али да су кренули са око 40-так својих војника из моралних разлога, препуштајући команду неким појединцима из добровољачке оружане групе. Сматрам да је оваква одбрана оптужених у потпуности неоснована. Пре свега, она је у супротности са исказом оптуженог Дарка Перића, који је јасно, прецизно и недвосмислено у свом исказу навео да су критичном приликом оптужени изразили одређено негодовање и неслагање са пренетом наредбом, међутим да такву наредбу нису одбили у смислу да неће ићи и водити своју чету ради извршења наређеног задатка. Између осталог, рекао им је да ће том приликом као обезбеђење од евентуалних напада противне стране са њима ићи група затворених цивилних лица из дворишта земљорадничке задруге и неколико припадника добровољачке оружане групе. Ни у једном тренутку им није рекао да предају команду неком из оружане групе „Душан Силни“, да би тај командовао и њиховом четом и целокупном акцијом. Друго, неспорна је чињеница да су 18.10.1991. године ујутро обојица оптужених са својом четом од око 50-так војника дошли испред дворишта земљорадничке задруге, да су формирали заједничку колону са изведеним цивилним лицима и да су заједно са њима наставили кретање ка излазу из села. Надаље, обојица оптужених тврде да по формирању колоне и током кретања, они ништа не командују, већ да целом акцијом руководи и командује неки добровољац из „Душана Силног“ описујући га као високог, плавог и ћелавог. Међутим, и сами признају да им тог добровољца нико није представио као лице које ће командовати даљим током акције, нити су се они са њим лично упознали. Током кретања они од њега не добијају никаква наређења, јер са њим нису ни у каквом вербалном контакту. Само ове наведене чињенице биле би довољне саме по себи за основан закључак да је неоснована одбрана оптужених да том приликом и њима и њиховом четом командује неко непознато лице. И њима самима је познато, јер, иако резервни официри, ипак су знали и били обучени да ни по једном војном пропису не могу предати команду неком другом непознатом, без чина и ранга, а притом бити присутни са припадницима своје чете и кретати се са њима. Ако фактички и нису могли командовати тој неколицини, како сами кажу петорици-шесторици добровољаца, сасвим сигурно из њиховог понашања се може закључити: нису одбили наређење Дарка Перића да иду са својом четом у претрес терена у наведеним околностима и друго, нико други, па ни тај наводни добровољац није могао командовати њиховом четом у њиховом присуству. Сасвим је друго питање да ли су они у складу са војним прописима, правилно вршили своју дужност официра и командира, односно старешина наведене чете. Очигледно је да нису, али због тога се не доводи у питање њихова кривица за целокупно понашање и настале последице, како је то навео и вештак у свом налазу и мишљењу, подвлачећи између осталог да по војним прописима, војне старешине командују, а не воде себи потчињене друге старешине или војнике.

Као што је неспорно утврђено, између осталог на основу исказа самих оптужених, и након извођења око 50-так цивила из дворишта земљорадничке задруге и формирања колоне, као део оружане пратње придружили су им се и оптужени Јован Димитријевић, Саша Стојановић, Драган Бачић, Зоран Косијер, као и сада покојни Мија Вукосављевић и Слободан Хрњачки. Исто тако несумњиво је утврђено да су наведени оптужени били припадници добровољачке оружане групе самозване „Душан Силни“, и то другог дела ове групе која је у Ловас дошла након запоседања овог места, тј. 11.10.1991. године. Као што је утврђено, ова добровољачка група прикупљена је и формирана ангажовањем странке Српске народне одбране. По доласку у Ловас, припадници ове групације делом су укључени у састав локалне ТО и милиције, било по сопственом опредељењу или по позиву некога из наведених локалних структура власти, али очигледно без неопходне структурне и фактичке повезаности. С друге стране, ова групација није имала никакву војну организациону структуру, тј. није била састављена од неких мањих организационих јединица, нити је имала било какав командни састав. Поједини припадници имали су одређени углед међу њима, по критеријумима личне способности или ранијег ратног искуства, као на пример Борислав Михајловић звани „Бата“ и Зоран Обреновић звани „Аждаја“ па су припаднике ове добровољачке групе звали „Батина група“, као што су групу добровољаца која је учествовала у нападу на Ловас звали „Ступарева група“. Ови појединци нису имали командну улогу, тако да ни они нису могли да им издају конкретно и обавезно наређење, у смислу формалне и стварне надређености. Из наведених разлога, ова оружана групација за коју су многи учесници инкриминисаних догађања говорили да се звала „Душан Силни“, што уопште није одлучна чињеница, није имала неопходне суштинске карактеристике паравојне оружане формације у општепознатом значењу овог појма. Наведене чињенице и околности пре свега произилазе из исказа самих оптужених, а наведени делови исказа су у сагласности са исказима и неких других сведока, пре свега Бате Михајловића и Славка Ступара. Не спорећи да су се након извођења наведених лица из дворишта земљорадничке задруге и формирања колоне придружили тој колони као део оружане пратње, оптужени Јован Димитријевић, Саша Стојановић, Драган Бачић и Зоран Косијер, на релативно сличан начин објашњавају своје присуство у наведеној ситуацији.

Оптужени Јован Димитријевић наводи да је у тој акцији учествовао сасвим случајно, јер су га наводно за време доручка у задрузи позвали или сада покојни Хрњачки или Бачић и то да иде са њима ако нема ништа друго да ради. Испред задруге је била гужва, било је много цивила и војске, ту је видео Бачића, Хрњачког, Сашу Стојановића, Љубана Деветака. Видео је и постројену војску али никога није приметио да је издавао наређења. Кретање колоне описује као конфузно. Он се кретао негде у првој трећини колоне, али није чуо да је успут неко лице убијено или да је неко излазио из колоне, пуцао и бацао бомбе на куће. Кретао се са Бачићем и Хрњачким поред колоне цивила и нешто испред војске. Не зна ко је наредио скретање са пута, нити ко је наредио да се цивили на пољу детелине распореде у врсту. На пољу детелине он и Бачић се крећу иза тих цивила, а припадници војске на око 20-30 метара иза њих. На пољу детелине су се, како каже, он и Бачић шетали и само ћаскали. Сећа се да су цивили испред њих разгртали

детелину, али му није било јасно из којих разлога, не сећа се да ли су се држали за руке. За мене је чуо у задрузи али успут о њима нико није говорио. Непосредно пре него што ће кренути, онако у пролазу, чуо је да људи причају да се води рачуна да може бити минирано, али да нема везе, јер ако буде минирано и они наиђу на то, стаће, показаће „они“ где су мине, али не зна од кога је све то чуо. Када је неко испред њега рекао „Стој, мина“, он се зачудио. Када је дошло до експлозије, он је том приликом рањен и више се ничега не сећа. На део цитиране изјаве оптуженог Бачића, да су се он и Слободан Хрњачки кретали на челу колоне, одговорио је да је то немогуће. Оптужени Јован Димитријевић је први у току главног претреса као учеснике наведене акције навео и неку групу од 10-так војника у некаквим жућкастим униформама. Ову групу војника није помињао ни у току предкривичног поступка, ни у току истраге. У току истраге и на главном претресу је између осталог, наводио да је на челу колоне била војска ЈНА, да би на претресу рекао да су колону водили тих 10-так војника у жућкастим униформама, па је на питање суда да се определи, остао при тврдњи да је на челу колоне била ЈНА.

Оптужени Саша Стојановић је у истрази навео да му је неко рекао да се прикључи војсци у акцији, да је то вероватно био Бата Михајловић за кога каже да му је био претпостављени као ауторитет, а не као командант. На главном претресу је тврдио да му је то рекао сведок Бата Михајловић. Даље је навео да су се пред задругом формирале колоне, и то у средини две колоне цивила затвореника, а околу две колоне војника, једна с леве, једна с десне стране, а да су поред војске ишла 2-3 официра. У истрази је навео да је знао да се иде на претрес терена, иако се није изјаснио ко му је то рекао, нити какав је прави циљ такве акције. То му је било потпуно нејасно, и „по мени су они представљали само сметњу таквој војној акцији“. Наводно кретао се на зачељу колоне са Мијом Вукосављевићем, док су Јован Димитријевић и Зоран Косијер и Драган Бачић били негде испред и он их није видео. Успут је видео да је један од цивила убијен од стране једног војника и да су војници претресли једну кућу. У току претреса делимично је мењао одбрану, утолико што тврди да је неопрезно рекао да је видео да војску воде 2-3 официра, а затим је дао објашњење да је тада помислио да се људи воде на некакве радове, а не на претрес терена. Није имао објашњење зашто је променио наведени део одбране, изузев што је рекао да је раније био напет. Наведеној акцији се придружио испред школе заједно са Јованом Димитријевићем, супротно исказу овог оптуженог, који је рекао да је пре кретања колоне био на доручку у задрузи. Даље наводи да ни он, нити било ко од њих нису знали ко командује акцијом претреса терена. Тврде да они као добровољци нису командовали. Он не зна ко је наредио скретање колоне са асфалтног пута на поље детелине, нити ко је наредио њихово распоређивање и кретање уздуж ливаде. У првом строју су како каже притвореници који се крећу лагано и пипају ногама испред себе. Бирали су где ће да стану. То су исто радили и војници из другог строја, а иза њих на око 20-так метара, непосредно иза притвореника група бораца, међу њима Косијер, Димитријевић и Бачић, док су преостала тројица наводно непознати, или од како каже групе у „прсканим униформама“ наводећи нешто што нико други није рекао ни од сведока ни од оптужених. Даље наводи да он ни том приликом није посумњао да се ту налази неко

минирано подручје, али да су људи на описани начин поступали само из страха, на постављена питања није могао да објасни о каквој опасности се радило, да би присутни осећали страх. Закључује да сви симулирају како би се акција прекинула, јер је након убиства једног затвореника била створена ненормална ситуација. Али и у овом делу своје одбране наводи да су као припадници наведене оружане пратње поред њих шесторице и војске ЈНА била и нека трећа формација у жућкастим маскирним униформама, што истиче током главног претреса, а да то уопште није помињао ни у току предкривичног поступка, ни у току истраге.

Оптужени Бачић Драган наводи у својој одбрани да је то јутро водио једну групу мушкараца на рад, да препакују јабуке, те да су им том приликом пришли неки војници, Крагујевчани, Краљевчани или Ваљевци и повели га са собом и да се тако нашао у тим догађањима. Тих 10-15 војника у жућким маскирним униформама који су га зауставили и повели са собом су водили ову колону, тако што су били раштркани дуж целе колоне и при томе се смењивали. Не зна како је дошло до скретања колоне у поље детелине, ко је то наредио, није чуо ни за убиство једног од цивила приликом кретања колоне. Што се тиче даљих дешавања на пољу детелине, навео је да се ничега не сећа зато што је био преокупиран спасавањем рањеног пријатеља Јована Димитријевића.

Оптужени Зоран Косијер у својој одбрани у битном наводи да је случајно кренуо у акцију претреса терена, јер је ту дошао када је већ колона била формирана и ишла ка излазу из села да би га „неко из колоне“ позвао да им се придружи, али да је њему већ у том скретању било познато да иду у претрес терена, а да су цивили који иду са њима „водичи“. Док се придруживао овој колони, неко му је рекао да иду у претрес терена, када је схватио да се тај претрес терена ради због ноћне пуцњаве која се одвијала сваког дана. Што се тиче наведеног пуцњаве између осталог је навео да се сећа да је у току ноћи често била пуцњава у селу и да су Хрвати пуцали на војску из правца Јелашке шуме. Због те честе пуцњаве на војску, војска је захтевала од Љубана Деветака који је био командант ТО Ловас да територијалци и добровољци иду у претраживање терена у правцу Јелашке шуме. Љубан Деветак је пренео налог који је добио од војске, односно пуковника Димитријевића, да добровољци и територијалци треба да очисте терен у правцу Јелашке шуме. Тај налог је пренео Борисаву Михаиловићу или Обреновићу. Када је ујутро отишао на доручак на Економију, сазнао је за наведени задатак – чишћење терена. То му је рекао Борисав Михаиловић, наводећи као разлог да је отворана ватра на ЈНА и да ће због тога бити организован претрес терена према виноградима који се налазе при крају села са десне стране пута на излазу из села. Сећа се да су из дворишта Економије изведени заробљеници за које је већ знао, јер је неке од њих чувао претходне ноћи. Са 90% сигурности може рећи да је тада Љубан Деветак рекао да заробљенике поведу испред њих, односно да они иду испред њих и да позову одбегле хрватске бандите да не пуцају и да дођу у село и да се предају војсци. Наведени исказ који је дао у предкривичном поступку полицији, на главном претресу је у целости негирао, тврдећи да то није тачно. Сматрао је да цивили иду са њима да им покажу пут, али уосталом није било његово да се распитује где они иду и шта ће они ту.

Међутим, и овај оптужени се уклопио у причу о учешћу припадника неке непознате јединице у претресу терена, која је резултирала погибију затвореника на минском пољу, између осталог наводећи да је било припадника ЈНА, било је разних војски, била је једна јединица за коју до данас није утврђено коме припада. Када му је суд предочио да то није рекао приликом саслушања у истражном поступку, говорио је да га за то нико није питао, након чега је суд констатовао да га ни овом приликом нико није питао за ту наводну нову оружану групацију. Ни оптужени Косијер не зна ко је наредио да се скрене у поље са детелином. На захтев да објасни зашто се улази у ту детелину и у којој су функцији цивили који се воде, оптужени је између осталог говорио да нико није рекао зашто се улази у ту детелину, али с обзиром да је овамо Јелашка шума и да се из те Јелашке шуме пуцало, сматрао је да иду у правцу јелашке шуме и да због тога силазе. На питање да објасни зашто воде цивиле на правац из којег се пуцало, одговорио је да их није он водио и није их он бирао, али је на крају рекао „Они су пуцали по мојој домовини.“

Дакле, очигледно је да су изнете одбране оптужених Јована Димитријевића, Саше Стојановића, Драгана Бачића и Зорана Косијера конфузне, међусобно неусаглашене и противречне, у највећем делу и нелогичне, дакле у битном неистините у погледу релевантних чињеница и тиме у потпуности неосноване. Сва четворица тврде да им нико није изричито наредио да иду у наведени претрес терена, да су се пред задругом затекли сасвим случајно и да су мање-више стицајем околности кренули у акцију. Нико од њих није командовао односно издавао наређења о начину кретања по путу и касније на пољу детелине. Но и поред негирања наведених чињеница, ипак ни они нису могли негирати несумњиво утврђену чињеницу да су критичном приликом, претходно затворени и задржани цивили у дворишту земљорадничке задруге, вођени ради претреса терена и као заштита од евентуалног напада неких од хрватских оружаных снага.

Ко је командовао овом целокупном акцијом? То није било могуће на несумњив начин утврдити. Несумњиво је да су оптужени Влајковић и Јосиповић били надређене старешине својим војницима и да су међу њима били присутни и током кретања по путу и касније по минском пољу, па да су њима и командовали. Али, није могло бити утврђено да су њих двојица, или један од њих, командовали целокупном оружаном пратњом, то јест и припадницима добровољачке оружане групе, односно наведеној шесторици ових припадника. Наведени закључак се није могао извести нити из одбране оптужених Влајковића и Јосиповића, нити из одбране остале четворице оптужених. Током предкривичног поступка и истражног поступка, оптужени припадници добровољачке оружане групе наводили су да су војском командовали неки официри ЈНА, не наводећи њихова имена, али су током главног претреса променили свој исказ, тврдећи да су целом акцијом командовали неких 10-15 припадника мистериозне оружане групе, која није припадала ни њима, нити војницима ЈНА. Из тога се не може извести поуздан закључак да су оптужени Јосиповић и Влајковић наредили скретање вођене колоне са главног пута на наведено поље детелине. Управо из њихових исказа, као и из исказа једног броја сведока оштећених Томислава Шелебаја, Антона Кризманића, Ловре Гертснера, односно сведока Фрање

Жадања и других, може се закључити да је наређење за скретање са пута у поље детелине издао управо неко из добровољачке оружане групације. При утврђењу овакве чињенице није од одлучног значаја ко је од њих лично издао такву наредбу, мада из исказа неких оптужених - Јосиповића и сведока оштећеног Томислава Шелебаја, те сведока Фрање Жадања, добар део сумње пада на оптуженог Јована Димитријевића, кога су тада многи означавали као лице по надимку „Јоца“, који је командовао овом оружаном групацијом. Но, без обзира на то, сасвим је несумњиво утврђено да су сва четворица оптужених Димитријевић, Стојановић, Бачић и Косијер, као и сада покојни Вукосављевић и Хрњачки, поступали по наредби за сада неидентификованог наредбодавца из састава било које од присутних оружаних група. Наредбу, односно упутство како да се понашају, могли су добити од некога од њихових сабораца, односно они су им могли пренети од некога добијену наредбу куда да се крећу, да крену заједно са колоном затворених цивила, где да скрену са пута и како да поступају на одређеној локацији. Без таквог једног наређења, односно упутства нема никакве логике да би се било ко од њих шесторице на описани начин понашао на основу сопствене одлуке, поготово не на основу сопствених појединачних одлука. Да су сви, односно сва шесторица, били упознати са задатком, говори и њихово одређено и синхронизовано понашање током кретања по путу, тако и на пољу детелине.

Како се наведена колона кретала тим путем пре скретања на поље детелине? Према исказу већег броја сведока оштећених – Антуна Кризманића, Ловре Герстнера, Милана Цоњара, Јосипа Оструна, Андрије Балића, Томислава Шелебаја, Влатка Палијана, Станислава Франковића и других, по изласку из дворишта задруге и до изласка из села, оружана пратња се кретала са стране, а они цивили између њих, а нешто касније по изласку из села, у обрнутом поретку, тј. цивили са стране, а оружана пратња у средини. Истина, један број сведока наводи да се наведени распоред није мењао, али да се они тога не сећају, као нпр. Емануел Филић, Милан Радмиловић, Жељко Сомборац. Међутим, сматрам да су искази ових сведока последица или заборавила или неконстатовања једне такве ситуације услед страха од будућег неизвесног догађања и осталих околности. С друге стране, искази наведених сведока који су навели да се мењао поредак у кретању путем су далеко бројнији, и са становишта свих актуелних околности логичнији, јер како је несумњиво да су цивили коришћени као тзв. живи штит, онда је логично да крећући се делом насеља где не постоји опасност од напада противне стране, да се они крећу у средини оружане пратње, а по изласку из села где се евентуално могао очекивати неки напад противне стране, да се цивили као заштита од тог напада, користе на начин да се крећу са стране, а оружана пратња у средини између њих. Исто тако, на основу исказа великог броја сведока оштећених, утврђено је да су се они скретањем у поље детелине, по наредби, прво кретали по ширини поља, а затим по дужини, што наводе сведоци Антун Кризманић, Иван Мујић, Стјепан Пеулић, Милан Цоњар, Томислав Шелебај, Влатко Палијан, Милан Радмиловић, Љубомир Солаковић, Станислав Франковић. И у погледу наведених околности, један мањи број сведока оштећених сећа се само да су се непосредно пре експлозије кретали по дужини њиве, а да су по ширини ишли само да би се тако разврстали и потом кренули по дужини њиве. Да ли

су се прво оштећени кретали по ширини, па потом по дужини, или првобитно само по ширини да би се тако разврстали, није одлучна чињеница, али у сваком случају одлучна чињеница је то што је на несумњив начин утврђено на основу исказа и наведених и других бројних сведока, да су се кретајући по пољу детелине по наредби и упутству углавном држали за руке и ногама разгртали детелину лево и десно, а да се оружана пратња кретала на неколико десетина метара иза њих, а да им је пре тога речено да стану када угледају мину, што несумњиво упућује на закључак да су они који су издавали такву наредбу – да стану када угледају мину, знали да је наведено поље минирано.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Дозволите само да седнем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Можете, седите.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА:

Да су оптужени Јован Димитријевић, Саша Стојановић, Зоран Косијер и Драган Бачић добили **задатак** не само да буду део оружане пратње цивила у претресу терена, него и да се исти цивили искористе односно употребе за **разминирање** тачно одређене локације поља детелине, која се налази са десне стране главног пута, гледано из смера изласка из села, произилази и из чињенице о начину понашања оптуженог Саше Стојановића и након престанка експлозије мина и пушчане паљбе. Он им, дакле после наведеног догађаја, са асфалтног пута и на безбедном растојању, наређује давањем упутстава на који начин да разминирају и преостале неексплодираних мина, иако му је било потпуно јасно да су они необучени за такву врсту радњи, и да потом тако разминирање мина износе на главни пут. Оптужени Саша Стојановић не признаје, односно негира да је давао било каква упутства за разминирање преосталих мина на пољу детелине. Међутим, сматрам да је таква његова одбрана неоснована, будући да је у супротности са исказом једног броја сведока оштећених Милана Цоњара, Томислава Шелебаја, Милана Радмиловића и Емануела Филића, који су управо оптуженог Сашу Стојановића јасно определили као лице које са асфалтног пута даје упутства неколицини цивила како да врше раминирање и преосталих мина. Овакав закључак посредно произилази и из исказа оптужених Зорана Косијера, који је изјавио да је Саша Стојановић „помагао“ цивилима да изађу из минског поља, и Радисава Јосиповића који је навео да им је пришао добровољац који је руководио разминирањем и рекао њему и Влајковићу да се преварио што је дошао у ту јединицу и да ће је напустити. Уместо да нареде повлачење свих цивила уназад, дакле из смера одакле су дошли, јер тамо мина нема, оптужени Саша Стојановић наређује даље разминирање, свестан свих последица по цивиле којима је давао такво упутство.

Дакле, оценом свих изведених доказа на несумњив начин се утврђују све одлучне чињенице инкриминисаног догађаја – њихови учесници, оптужени као припадници оружане пратње, око педесетак оштећених, вођених цивила, да је у току кретања главним путем један од оштећених – вођених цивила убијен из ватреног оружја, да су припадници оружане групе „Душан Силни“, били оптужени Димитријевић, Стојановић, Косијер, као и

сада покојни Вукосављевић и Хрњачки, добили задатак од неидентификованог налогодавца из састава једне од оружаних група да се цивили искористе не само као „живи штит“ него и за разминурање минског поља на тачно одређеној локацији, да су из тих разлога наредили скретање колоне са главног пута у поље детелине, које је било минирано, а као што смо већ рекли и као што је утврђено, неколико дана пре тога минирала га је инжењеријска јединица из састава Друге бригаде, да је то новонастала ситуација за оптуженог Радована Влајковића и Радисава Јосиповића, али да и они сада свесно и вољно пристају да са својом јединицом учествују у наставку акције, иако је она излазила из оквира наређења које су претходно добили, будући да се и припадници њихове оружане групе па и они сами распоређују на, по њиховој процени, безбедном растојању од цивила који се крећу испред њих разгрћући ногама по детелини лево и десно, да је том приликом дошло до активирања једне од постављених мина, након чега је оружана пратња отворила и пушчану паљбу на цивиле испред себе, те да је због тога дошло до наведених последица смртог страдања и повређивања наведеног броја поменутих цивила.

Узгред напомињем да је критичном приликом од експлозивне направе рањен оптужени Јован Димитријевић, а наводно је мало окрзнут и оптужени Радован Влајковић, мада за то нема доказа, али се то као последица мора приписати њиховој недовољној обучености и погрешној процени безбедног растојања од цивила који се крећу испред њих.

Који облик извршења предметног кривичног дела представљају утврђене радње и понашање оптужених и у чему се састоји њихова кривица за настале последице?

Оптужени Влајковић и Јосиповић – резервни официри који су својевремено пре тога завршили школу резервних официра. Без обзира што нису професионални војници, они су сасвим сигурно и по образовању које су стекли у школи резервних официра али и по општеприхваћеним и познатим стандардима и моралним принципима, сасвим сигурно знали да је коришћење цивила као заштита од оружаних дејстава противне стране недозвољено, при чему је небитно на основу ког прописа или правила међународног права и сходно томе да их за такво недопуштено поступање и понашање не ослобађа кривице ни наредба претпостављеног старешине. У наведеној ситуацији, код несумњиво утврђеног наређење њима претпостављеног старешине Дарка Перића, да би избегли кривицу, они су морали, односно требало је да наведено наређење као очигледно незаконито и недопуштено одбију. Поступајући на утврђен начин, они су били и свесни последица наведеног поступања. Наиме, још при поласку они су се могли уверити да је знатан број вођених цивила претходну ноћ физички малтретиран, неки од њих чак и тешко повређени, и сасвим сигурно сви веома преплашени, страхујући од неизвесности куда их воде, зашто их воде и шта им се може догодити. Без икаквог, посебног доказивања, на основу општег и искуственог и као таквог познатог, несумњиво се може закључити да се оштећеним цивилним лицима у конкретним околностима наносила тешка душевна и телесна патња. Све наведене чињенице и околности односе се и на оптужене Јована Димитријевића, Сашу Стојановића, Драгана Бачића

и Зорана Косијера, без обзира што ни они нису професионални војници. Довољно је што су били свесни чињенице да са собом у претрес терена воде око 50-так цивилних лица као обезбеђење од евентуалног напада противне стране и наведених последица у виду наношења тешких душевних и телесних патњи вођеним цивилним лицима. Ни њих не ослобађа кривице утврђена чињеница да је и њима неко из састава наведених оружаних група наредио да иду у акцију претреса терена и разминирања одређене локације са вођеним цивилним лицима. Наредбе да се скрене са пута у поље детелине, а потом и наређење цивилима да се фронтално крећу држећи се за руке и да ногама разгрћу детелину лево и десно је новонастала ситуација за оптужене Влајковића и Јосиповића. Иако новонастала, ситуација је ипак била јасна, поготово када су и они чули наредбу упућену цивилима да стану ако наиђу и угледају мину. Распоред војника и припадника добровољаца, који су се налазили иза цивилних лица, недвосмислено им је указивало на чињеницу да ће цивили бити коришћени за проналажење мина у наведеном пољу детелине. Шта је тада требало и шта су могли да ураде оптужени Влајковић и Јосиповић, када је апсолутно јасно да се цивили доводе у велику опасност и по телесни интегритет и по живот. Несумњиво је утврђена чињеница да су оптужени Радован Влајковић и Радисав Јосиповић имали под својом командом око 50-так наоружаних припадника њихове чете. Обзиром да им је такође било јасно да припадника ове добровољачке оружане групе има само неколико, 5-6, они су били и у објективној и субјективној могућности да спрече такво понашање, тј. да пре започињања кретања цивила по пољу, наредбе да се одмах повуку и изађу из поља, а да евентуално противљење или отпор припадника добровољачке оружане групе релативно лако и успешно савладају. Тиме би сасвим сигурно спречили наступање свих штетних последица по вођене цивиле. Међутим, они тако не поступају. И сами пристају да са својим војницима учествују у наставку описане акције, тако што распоређују све своје војнике иза цивила и неколико добровољаца у пољу детелине и на путу којим су се тада кретали. Да нису најбоље проценили сигурну удаљеност иза цивила који су се кретали, говори и чињеница да је и оптужени Влајковић у насталој експлозији наводно лакше окрзнут. Поступање оптужених Влајковића и Јосиповића а посебно оптужених Јована Димитријевића, Саше Стојановић, Драгана Бачића и Зорана Косијера у наведеним околностима је још драстичније недозвољено и незаконито, него наведено коришћење цивила као „живог штита“ у претресу терена. Ово стога што су могуће последице по вођене цивиле знатно било и опасније и извесније. Из исказа појединих оштећених утврђено је да им је неко од оптужених рекао да приликом кретања по детелини стану ако угледају мину. Али шта ако је не угледају на време, а што је врло могуће и вероватно, када ту мину или мине треба видети у трави високој око 20-30 цм? Наведено понашање представља директан напад на живот и телесни интегритет оштећених цивила. Извесно је да су у наведеним околностима оштећени трпели велике душевне патње проузроковане осећајем огромног страха и немоћи да се било шта друго учини, на шта указује и страдање Ивана Краљевића, јер се не може искључити могућност да се он у страху и огромном психичком растројству сам бацио на мину која се налазила испред њега. Сви оптужени су били свесни могућности настајања додатних тешких и најтежих последица по цивиле, како у виду повреда телесног интегритета, тако и у виду смртног

страдања, па су очигледно и на такве последице пристали. Описане радње и поступци свих оптужених имају сва објективна и субјективна обележја нечовечног поступања и наношења великих душевних и физичких патњи и као такве представљају један од облика извршења кривичног дела ратни злочин против цивилног становништва из члана 142. став 1. КЗЈ, уз остале већ утврђене и наведене услове инкриминације предметног кривичног дела.

Сви наведени облици извршења овог кривичног дела могу се извршити и на више разних начина и у више наврата, али то не значи да је у питању више кривичних дела. Тако је и у овом поступку утврђено да су оптужени у више разних ситуација предузимали радње или напада, као на пример опт.Крњајић или нечовечног поступања или повреда телесног интегритета, или мучења, или убистава, што се односи на остале оптужене, према заштићеним особама – цивилном становништву или појединим цивилним лицима, дакле, радње и поступања у продуженом трајању, али се оне квалификују као један од облика извршења, а тиме и једног кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва. У свим наведеним случајевима оптужени су поступали са директним умишљајем, у неким случајевима и са намером да се предузму конкретне радње, а у неким другим случајевима, како је то наведено да је утврђено, поготову у односу на додатне последице, са евентуалним умишљајем.

Међутим, да би се радило о ратном злочину против цивилног становништва, али и о неком другом кривичном делу против међународног хуманитарног права, све напред наведено, поред осталих, мора да испуњава и још један неопходан услов, а то је да се радњама било ког од наведених облика извршења крше правила мешђународног хуманитарног права, па је у наведеном смислу реч о бланкетном кривичном делу.

А о којем кршењу правила међународног права се овде ради?

Пре свега о правилима међународног права садржаних у IV Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата од 12.08.1949. године, конкретно у члану 3 став 1 тачка 1а) у вези члана 13 став 1 и 2, у вези члана 4 став 1 и 2 тачка а), е) и х) II Допунског протокола уз наведену Конвенцију.

Наведени чланом 3 IV Женевске конвенције, који је иначе начелног карактера, предвиђена је обавеза поступања страна у сукобу и у случају немеђународног, односно унутрашњег оружаног сукоба, па тако је у ставу 1 наведеног члана између осталог регулисано: „Према лицима која не учествују непосредно у непријатељствима поступаће се у свакој прилици човечно, без икакве неповољне дискриминације засноване на раси... или убеђењу, те су у том циљу забрањени и забрањују се у свако доба на сваком месту према наведеним лицима поступци – тачка а) повреде које се наносе животу и телесном интегритету, нарочито све врсте убистава, осакаћења, свирепости и мучења. Допунским протоколом II из 1977. године уз наведену Женевску конвенцију из 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаных сукоба су одредбама члана 13 и 4 разрађена и конкретизирана забрањена поступања за време унутрашњег оружаног сукоба. Чланом 13 је

регулисано да цивилно становништво и поједини цивили неће бити предмет напада, а чланом 4 да лица која не узимају директно учешће у непријатељствима морају у свим приликама бити хумано третирана, без икакве дискриминације, те је конкретно, између осталог забрањено: тачка а) насиље над животом, здрављем и физичким или менталним благостањем људи, нарочито убиство и окрутно поступање као што су мучење, сакаћење или било који облик телесне казне; тачка е) вређање људског достојанства, нарочито понижавајући и деградирајући поступак и између осталог, и сваки облик недоличног напада; тачка х) претње извршењем било ког од горе поменутих дела. Није нужно да учинилац зна да се овим поступцима крше правила међународног права, јер повреда овог права представља објективни услов кажњивости.

Као што сам на почетку рекао, у овом поступку саслушано је скоро две стотине сведока, од тога око половине оштећених као сведока и сведока мештана Ловаса хрватске националности, а друга половина су сведоци припадници добровољачке оружане групе и војске.

Општа карактеристика свих ових сведочења јесте да она нису истоветна у погледу одлучних чињеница и околности. Овај закључак се односи и на исказе сведока оштећених и сведока мештана Ловаса припадника хрватске националности. Један број наведених сведока, које овде нисам наводио, нису се могли изјаснити о неким битним чињеницама и околностима, јер им једноставно нису биле познате. У погледу неких других чињеница и околности, а у вези истих догађања, искази појединих сведока оштећених су се разликовали, што је очигледно последица или различитих могућности памћења, различитог начина преживљавања појединих догађаја чији су учесници били или као сведоци или као жртве, мешања са неким другим догађајима, али у највећем броју случајева, у погледу одлучних чињеница, искази свих тих сведока су у знатној мери и јасни и одређени, доследни, сагласни са осталим чињеницама и околностима које су утврђене на основу других доказа, тако да ни искази оптужених, нити било који други доказ нису доводили у питање веродостојност исказа ових сведока у погледу најбитних чињеница и околности.

Општа карактеристика исказа сведока припадника добровољачке оружане групе „Душан Силни“ је да су они у највећем броју случајева, зависно од фазе поступка, делимично мењали своје исказе или их скраћивали или допуњавали, и то по правилу да би помогли одбрани појединих оптужених. Али при том су, као што сам већ навео да је утврђено, упадали у конфузност, нелогичност и контрадикторност, тако да су се утврђења појединих чињеница морала базирати на деловима њихових исказа, који су у сагласности, који се логички допуњују и потврђују са осталим изведеним доказима.

Током овог поступка саслушано је у својству сведока преко 15 припадника различитих војних структура – 1.пгмд, 2.пгмбр, Зонског штаба ТО Ваљево, 46. партизанске крагујевачке бригаде. Ценећи исказе свих наведених сведока, може се извући општи закључак да се на основу

њихових исказа или нису могле утврдити готово ни једне, или веома мали број битних чињеница и околности.

Из састава 1.пгмд саслушан је у својству сведока Ромић Драго, тада у чину пуковника, на дужности начелника штаба ове дивизије, који није имао непосредна сазнања шта се догађало на терену, конкретно у Ловасу, тј.у зони дејства и активности предпотчињених и потчињених јединица и њихових команди. Овај сведок је навео да је на дужности коју је обављао добио информацију о страдању цивила на минском пољу у Ловасу, да је формирао комисију на челу са пуковником Еремија Миланом да испита наведени догађај, јер је најпре имао информацију да су то учинили добровољци „Душана Силног“ и потврдио је аутентичност редовног борбеног извештаја број 3-500 од 21.10.1991. године, којег је потписао и чији садржај је највећим делом сагласан са чињеницама утврђеним у току овог поступка.

Као припадници 2.пгмбр саслушани су у својству сведока Душан Лончар, Славе Стојанов, Слободан Камбер, Миодраг Радисављевић, Милован Милутиновић и Радомир Славковић. Нажалост, овај последњи сведок је покојни,

Сведок Душан Лончар, у наведено време у чину пуковника и на дужности команданта наведене бригаде, у битном је навео да је он донео наредбу за напад, да је добио извештај о заузимању Ловаса и догађају на минском пољу. А о томе ко је командовао добровољачком оружаном групом, милицијом и ТО Товарник, о оперативно – командној вези и односима између наведених делова јединица које су учествовале у нападу, о командно – оперативној вези са јединицама из састава Зонског штаба ТО Ваљево, које су му биле потчињене, шта се, како и зашто дешавало у Ловасу, након његовог заузимања, односно запоседања, да ли је и како успостављена локална војно-цивилна власт и у каквим су односима са јединицама из ТО Ваљево, овај сведок зна мало или готово ништа, а као оправдање је навео да је непосредно пре ових догађаја примио дужност команданта ове бригаде, да је затекао бројно и формацијски непотпун састав, те да му је главни задатак био припрема за напад на Вуковар и тако даље.

Сведок Славе Стојанов, тада потпуковник, на дужности начелника Штаба 2.пгмбр саслушан је на главном претресу, али је изјавио да он наводно ништа не зна и ничега се не сећа.

Сведок Слободан Камбер, тада у чину потпуковника и на дужности помоћника начелника Штаба за оперативно – наставне послове у 2.пгмбр је према свом исказу претрпео тоталну амнезију и ничега се не сећа.

Сведок Милисав Милутиновић, потпуковник у активној служби ЈНА, начелник артиљерије у 2.пгмбр, навео је да је пре напада на Ловас на договору у команди било и неких људи који нису из команде, да се дејствовало по ободу села, а да се ватра пренела на шуму „Јелаш“. Добро је познавао потпуковника Димитријевића за кога је навео „у то време он је био

испред команде, испред 4.оперативне зоне, водио је јединицу, ваљда две јединице, не знам колико је било горе у Ловасу, да обезбеђују то место.“

Сведок Миодраг Радисављевић, потпуковник у активној служби и начелник ПВО у 2.пгмбр. Између осталог је навео да је учествовао у преговорима око предаје наоружања. На дан догађаја у минском пољу прошао је кроз Ловас, знао је да је ту Димитријевић, јер их је недељу дана пре тога на терен разводио пуковник Ђокић. Питао је за Димитријевић, али су му рекли да се крије два метра испод земље од снајперисте. Видео је мртве на минском пољу. Наредио је неком потпоручнику да се прекине акција, који му је одговорио да су усташе поставиле минско поље, а он њему да то није тачно, већ да је то урадила њихова бригада.

Једино је сведок Радомир Савковић, нажалост сада покојни, био јасан и конкретан. Поступајући по наредби, он је са својом инжењеријском јединицом постављао минска поља на одређеним локацијама око Ловаса, па и на пољу детелине, где је као што смо видели, дошло до наведеног трагичног догађаја 18.10.1991. године. Како каже, наведена минска поља обележио је на карти у канцеларији код „команде места“ у Ловасу, тако да су они били упознати са тим картама а тиме и локацијама минираних поља.

О исказима сведока Ратка Ђокића, команданта Зонског штаба ТО Ваљево, Градимира Вељовића, команданта ТО Лајковац из састава истог зонског штаба и Аце Васиљевића, тада начелника Управе безбедности ССНО, већ сам се претходно изјаснио, па о оцени њихових исказа на овом месту нећу поново говорити.

Сведок Миле Гавриловић, резервни поручник, референт за оперативно – наставне послове у Општинском штабу ТО Љиг, дошао је у Ловас са четом ТО Љиг. Покушавајући да помогне одбрани оптуженог Димитријевића, тврдио је да је чета ТО Љиг била потчињена 1.тенковској чети 1. оклопног батаљона у 2.пгмбр и да је он примао задатке од командира те чете. Овај сведок је командовао четом ТО Љиг, иако није био њен командир, него професионално запослен у Штабу ТО Љиг на пословима на којима је директно био везан са потпуковником Димитријевићем. То само објашњава његову усклађеност са одбраном Димитријевића, али пре свега потврђује истину да јединице ТО из Зонског штаба ТО Ваљево на ратишту нису слате без професионалаца, односно да нису остављане њиховим командирима, резервним официрима, који би се директно потчињавали команди 2.пгмбр. Зато су на терен послати Димитријевић, Вељовић, Грујић и Гавриловић. У конструкцији тврдње да је био потчињен командиру 1. тенковске чете тврди да му после одласка тенковске чете из Ловаса, командује заменик командира чете који је остао сам са једним тенком у Ловасу. Истовремено Вељовић и Лукић не знају да њима треба да командује командир тенковске чете, а требало би, ако исти командује Гавриловићу, односно чети ТО Љиг.

Сведок Драган Лукић, командир чете ТО Лајковац је у свом сведочењу навео да је њему фактички првопретпостављени старешина био командант Штаба ТО Лајковац Градомир Вељовић, који је представљао чету и у комуникацији са локалном власти и потпуковником Димитријевићем, и

да он као командир чете никада није примио ни једно наређење од пуковника Лончара, или било кога из његове команде, нити им је слао извештаје.

Сведок Вукоман Јовановић, резервни мајор, командант 2.одреда ТО Панчево, сведочио је само на околности да ли је или није у децембру месецу 1991. године, требало да одстрани Љубана Деветака из Ловаса.

Сведок Марко Ковач, пуковник у активној служби ЈНА, помоћник команданта за МПВ 46. партизанске дивизије из Крагујевца, дошао је у Ловас тек после 20. октобра, тако да је његово сведочење у погледу битних чињеница и околности ирелевантно, јер му оне и нису непосредно биле познате.

Сведок Божидар Николић, пуковник у активној служби ЈНА, командант 46.партизанске дивизије из Крагијевца, нема сазнања шта се догађало пре него што је он са својом јединицом дошао у Ловас.

Осим наведених, саслушан је још један број сведока, припадника војних структура - Миро Плавшић, Драган Грујић, Миленко Стефановић, Милорад Бошковић и други, али се њихова сведочења у битном не односе на релевантне чињенице и околности које су предмет овог поступка.

Дакле, да резимирам: почев од напада на Ловас 10.10.1991. године, па у наредних неколико дана током октобра и новембра месеца те године, у Ловасу је смртно страдало укупно 70, на несумњив начин утврђено једино и искључиво цивилних лица. Сматрам да је током овог поступка, утврђена одговорност односно кривица овде оптужених, збирно гледано, за смртно страдање 45 лица, као и за радње и последице других облика извршења кривичног дела ратног злочина против цивилног становништва из члана 142. КЗЈ. Могуће је да има још оних који би требало да одговарају и за наведене и за све остале последице инкриминисаних догађања, а на прикупљању доказа и информација у наведеном смислу ово Тужилаштво и даље ће радити.

Међутим, исто тако сматрам да у току овог поступка није било доказа и података који би давали основа за закључак о постојању основа или основане сумње или оправдане сумње да су инкриминисана догађања у Ловасу у наведено време инспирисана, организована и спроведена од неких лица на одговорним политичким, полицијским или војним нивоима, односно структурама, а наведени закључак важи и за командну и другу структуру, почев од 1. Пролетерске гардијске моторизоване дивизије, 2. Пролетерске гардијске моторизоване бригаде, па преко припадника територијалних одбрана из састава Зонског штаба ТО Ваљево. Међутим, што се тиче командног састава наведене 2. бригаде и Зонског штаба ТО Ваљево, за сада би се могло тврдити да је одсуство њиховог правилног командовања и у функционалном и у оперативном смислу и сходно овлашћењима које су тада имали по актуелним законима и прописима, допринело стварању неконтролисаних услова, из којих су потом произашла инкриминисана догађања. Одсуство наведеног правилног командовања искористили су

појединци, у првом реду оптужени Деветак и други, да сви заједно у наведено време спроведу, у ширем значењу те речи, терор над очигледно немоћним цивилним становништвом и појединим цивилним лицима, припадницима хрватске националности, руководећи се пре свега својим личним интересима и мотивима, а што је у крајњем и у битном непосредни узрок свих наведених и утврђених последица у вези и поводом инкриминисаних догађања у Ловасу у наведеном периоду.

Као што сам већ рекао да је утврђено, у Ловас је у прва два дана 10. и 11.10.1991. године, дошло око 100 припадника добровољачке оружане групе, самозване „Душан Силни“. Неки од њих, конкретно оптужени Петроније Стевановић, Александар Николајидис, Драган Бачић, Зоран Косијер, Јован Димитријевић, Саша Стојановић, неки сада покојни, и још неки за сада неидентификовани, су својим радњама и поступцима у наведеном догађању учествовали у извршењу предметног кривичног дела, али треба бити коректан, нису сви. Свако од њих је одлучивао из својих разлога и интереса да се јави као добровољац и у том својству учествује у наведеном оружаном сукобу. Да ли су и у којој мери при том били или недовољно или погрешно информисани о стварном стању ствари, сврси и циљевима борбе у коју су пошли, питање је за сваког од њих појединачно, али као што смо могли видети из исказа неких од њих, који су саслушани у својству сведока, они се или нису слагали, или нису били сагласни, неки су се и противили, а неки чак изражавали згражавање над поступцима према цивилном становништву и појединим цивилима.

И на крају, у смислу члана 413. став 1. ЗКП, навешћу, у односу на сваког оптуженог појединачно по редоследу оптужења, олакшавајуће и отежавајуће околности које би требало узети у обзир приликом одлуке о кривичној санкцији и предложићу врсту и меру кривичне санкције у односу на сваког оптуженог појединачно.

Опт. ЗОРАН КОСИЈЕР: Да ли може пауза?

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Молим?

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА: Ево још петнаестак минута, ако можете да довршим па онда пауза.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Не, не, да заврши тужилац па ћемо да направимо паузу. Изволите.

ЗАМЕНИК ТУЖИОЦА:

1. Оптужени Љубан Деветак, сада 65 година, у наведено време је имао 44 године.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје пунолетне деце, неосуђиван, према приложеној лекарској документацији нарушеног здравља, али не у озбиљној мери. Сматрам да се ради о уобичајеним олакшавајућим околностима мањег значаја. Ни једна од наведених олакшавајућих

околности ни појединачно, ни скупно, не представљају особито олакшавајуће околности.

Отежавајуће околности: у уводном делу ове завршне речи рекао сам када се, како и под којим околностима оптужени Деветак нашао у центру наведених збивања. Очигледно, ништа није било случајно, све је унапред испланирано, организовано и реализовано, почев од учешћа у организованом довођењу добровољаца у Товарник, ради учешћа у нападу на Ловас, долазак у Ловас и самовласно заузеће формално непостојеће функције команданта села и фактичног директора задруге, па до краја инкриминисаних догађања. По сагласним исказима појединих и оптужених и сведока из свих структура, учесника инкриминисаних догађања, био је главни – „алфа“ и „омега“, питао се за све и свакога. Несумњиво је да је код свих, и припадника војске, мештана и Срба и Хрвата, и добровољаца, имао велики ауторитет, који је на свој начин врло вешто употребљавао и у знатном броју случајева злоупотребљавао, до мере да су жртве његове злоупотребе ауторитета постали и многи од оптужених, као нпр. Девчић, Радојчић, али и неки други из оружане групе добровољаца, неки од њих сада покојни, или, како се то, морам признати, у једном тренутку приликом суочења, концизно изразио оптужени Александар Николајидис „Сви смо ми твоје жртве“. А све је то довело до наведених последица по цивилно становништво и поједина цивилна лица Ловаса у наведено време.

Према томе, из свега наведеног, произилазе бројне отежавајуће околности везане за извршење предметног кривичног дела. Све утврђене радње, активности и свеукупно понашање, планирано, организовано и спроведено у дужем времену, довело је до бројних жртава цивилних лица, односно до извршења предметног кривичног дела кроз више облика његовог испољавања - наређења, непосредног извршења и подстрекавања на нечовечна поступања, убиства, телесне повреде, мучење и друге наведене облике. Све су то околности које извршеном делу оптуженог дају наглашено знатну тежину у објективном смислу, али истовремено указују и на највиши степен кривице оптуженог за настале последице. Из наведених разлога предлажем да га суд за извршење предметног кривичног дела осуди на по закону, највишу могућу казну затвора у трајању од 20 година.

2. Оптужени Милан Девчић, сада 50 година, у време инкриминисаних догађања имао је 29 година, иначе из мешовитог брака, близак рођак оптуженог Љубана Деветака.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, неосуђиван. Сматрам да ни појединачно ни скупно наведене околности немају карактер значајнијих олакшавајућих околности, већ само уобичајених, које у релативно малој мери могу утицати на висину евентуално изречене казне.

Отежавајуће околности: иако је несумњиво да је оптужени Девчић био под утицајем ауторитета оптуженог Љубана Деветака, то не умањује степен његове кривице за извршено дело. Он је био по образовању и професији школовани полицајац, те је сасвим сигурно знао која је све овлашћења могао имати и на који начин их користити и поступати у обављању

неформалне, али ипак фактичке дужности командира локалне полиције. Управо супротно, он је своју функцију и фактички положај користио за низ дуговремених континуираних противзаконитих радњи и понашања, које су између осталог и произвеле тешке и бројне последице по цивилно становништво и поједина цивилна лица. Напомињем да је индикативно да је оптужени приликом давања исказа појединих сведока – оштећених, инсистирао на њиховом изјашњавању ко им је од родбине припадник ХДЗ-а или ЗНГ-а и МУП-а Хрватске и тиме, вероватно несвесно, давао разлоге и објашњења за своје поједине одлуке и понашања. Према томе, ценећи несумњиво утврђене чињенице да је оптужени у наведено време у више наврата предузимао радње које су се и по последицама манифестовале у више разних облика извршења предметног кривичног дела, сматрам да се ради о отежавајућим околностима, које тежини извршеног дела и степену кривице оптуженог дају знатан степен. Стога предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 10 до 11 година.

3. Оптужени Милан Радојчић, сада 53 године, у време инкриминисаних догађања имао 32 године, факултетски образован или са вишом школом, не знам тачно појединости.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, неосуђиван. И он је у извесној мери био под утицајем ауторитета Љубана Деветака. И овде се ради о уобичајеним олакшавајућим околностима, које само у релативно малој мери могу утицати на висину евентуално изречене казне.

Отежавајуће околности: обзиром на своје образовање и у наведено време, оптужени Радојчић је и објективно и субјективно био више него већина осталих оптужених, свестан и значаја и последица свог понашања. Утврђено понашање је не ситуационо, већ континуирано, вишекратно и у више облика, а што представља значајан и узрок и допринос већини наступелих последица по жртве овог злочина, што све даје основа за закључак о знатном степену тежине извршеног кривичног дела и кривице оптуженог. Стога предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 13 до 15 година.

4. Оптужени Жељко Крњајић, сада 52 године, у време обухваћено оптужбом имао је 31 годину.

Олакшавајуће околности: породичан, отац троје деце, неосуђиван. Такође уобичајене, али не и значајније олакшавајуће околности.

Отежавајуће околности: односе се на начин извршења кривичног дела – вишечасовна демонстрација силе према беспомоћном цивилном становништву и појединим цивилима, обим и бројност последица, нарочито најтежих – смртна страдања најмање 7 цивилних лица, указују на знатан степен тежине извршеног дела и кривице оптуженог. Предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 12 до 13 година.

5. Оптужени Миодраг Димитријевић, сада 73 године, у наведено време имао је 52 године, потпуковник у пензији.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, неосуђиван, више пута одликован, релативна старост – сада 73 године, нарушеног здравља – ангина пекторис у друге. Сматрам да наведене олакшавајуће околности, ни појединачно ни скупно, немају карактер особито олакшавајућих околности.

Отежавајуће околности: школовани активни официр, од свих оптужених највише је могао и морао бити свестан значаја и последица свог понашања, не само са становништа општеприхваћеног поимања просечног човека, него и кршења правила међународног хуманитарног права, с једне стране, а с друге, он је очигледно злоупотребио свој положај највишег по рангу и чину у конкретној ситуацији, прекорачивши границе свог овлашћења, будући да без наређења претпостављене команде није смео ангажовати припаднике противдиверзантског одреда за претрес терена, а камоли да се при том користи цивилно становништво, и то, може се слободно рећи у масовном броју. Наведено понашање оптуженог не само да је довело до извршења нечовечног поступања према знатном броју цивилног становништва, око педесетак, са наведеним последицама, него је у крајњем допринело и касније наступелим последицама на минском пољу. Није без значаја и то што је издавањем наређења да се цивилно становништво користи приликом претреса терена оптуженом Дарку Перићу, непосредно иницирао и његово, а посредно и оптужених Влајковића и Јосиповића, увлачење у зону извршења кривичног дела. Стога предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 9 до 10 година.

6. Оптужени Дарко Перић, сада 58 година, у наведено време је имао 37 година, као резервни капетан прве класе био је на дужности команданта противдиверзантског одреда ТО Ваљево.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, сматра се неосуђиваним. Једини оптужени који је признао да је предузео инкриминисане радње – давање наређења својим потчињеним да у претресу терена користе цивилно становништво. Од почетка поступка једини није мењао и прилагођавао своју одбрану исказима других оптужених и сведока, што је у знатној мери допринело правилнијем утврђивању битних чињеница и околности, мада се није изричито изјаснио у погледу своје кривице и кајања за извршено дело. И на крају, несумњиво је утврђено да је поступао по наређењу свог претпостављеног старешине, оптуженог Миодрага Димитријевића. Поступање по наређењу свог претпостављеног старешине, не само да не искључује кривицу него, зависно од околности, не мора представљати чак ни обичну олакшавајућу околност. Иако је био само резервни војни старешина, било му је недвосмислено јасно да је добијено наређење не само очигледно противправно, него и противно одређеним правилима међународног хуманитарног права, пре свега законима и обичајима ратовања. Био је дужан да такво наређење одбије, тим пре што му непосредно нису стављане у изглед штетне последице таквог одбијања. У сваком случају, последице по њега за случај одбијања добијеног наређења биле би далеко, неупоредиво мање од последица по цивилна лица, за које је извесно знао да ће наступити. Из наведених разлога сматрам да наведена

поступања оптуженог по наређењу претпостављеног, ни саме за себе, нити у вези са осталим наведеним околностима, не представљају особито олакшавајуће околности, али могу у одређеној мери имати утицаја на висину евентуално изречене казне.

Отежавајуће околности: након издатог наређења оптуженом Влајковићу и Јосиповићу, оптужени Дарко Перић је дошао у двориште земљорадничке задруге, где се на лицу места уверио да се поједини цивили муче и физички малтретирају и да међу њима има већ и повређених. На лицу места такође се уверио да је у питању велики број цивилних лица и да су сходно томе и непосредне и могуће додатне последице њиховог вођења у претрес терена и бројне и изузетно тешке. Тада је био у објективној могућности, у најмању руку да спречи и забрани припадницима своје чете да учествују у извођењу и вођењу цивила у претрес терена, а врло вероватно и да у томе спречи и остале, односно припаднике добровољачке оружане групе.

Имајући у виду све наведене и олакшавајуће и отежавајуће околности, а пре свега тежину дела у виду наступелих последица за бројна цивилна лица, предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 7 до 9 година.

7. Оптужени Радован Влајковић, сада 54 године, у инкриминисано време имао је 33 године. Био је резервни поручник на дужности командира противдиверзантске чете из састава противдиверзантског одреда ТО Ваљево.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, неосуђиван, поступао по наређењу надређеног старешине.

8. Оптужени Радисав Јосиповић, сада 53 године, у наведено време имао је 32 године. Такође је био резервни поручник, на дужности командира 1. вода из састава противдиверзантске чете.

Олакшавајуће околности: породичан, неосуђиван, отац двоје деце, поступао по наређењу претпостављеног старешине, срчани болесник.

Као што сам рекао, на несумњив начин је утврђено да су обојица оптужених и Радован Влајковић и Радисав Јосиповић, након што им је оптужени Дарко Перић пренео издато наређење оптуженог Миодрага Димитријевића, првобитно изразили своје негодовање и неслагање са датим наређењем, али након што им је Перић одлучно поновио наведено наређење и при том припретио војним судом за случај одбијања, они су ипак поступили по наведеном наређењу, иако су били свесни очигледне и противправности и недозвољености издатог наређења, а имали су и право и могућност да одбију такво наређење, што им је свакако било познато, између осталог и на основу обуке коју су завршили као резервни официри. Могуће је да би у почетку сносили одређене последице одбијања наређења претпостављеног старешине, поготово што им је упућена претња војним судом, али би на крају у сваком случају били ослобођени било какве

одговорности, па је несумњиво да би евентуалне последице по њих биле далеко, неупоредиво мање од последица које су наступиле касније након поступања по добијеном наређењу. Стога, иако се наведена околност може третирати као олакшавајућа, она у сваком случају ни сама за себе, нити заједно са осталим олакшавајућим околностима, нема карактер особито олакшавајуће околности.

Међутим, понашање оптужених у моменту када колона вођених цивилних лица скреће са пута у поља детелине, те да им се након тога наређује да се крећу по пољу детелине, разгрћући ногама лево и десно, има знатно већу тежину у погледу степена њихове кривице. Наиме, и они тада, мада у новонасталој ситуацији, иако свесни и незаконитости и недопуштености наведеног понашања и врло извесног наступања забрањених последица по вођене цивиле, свесно и вољно пристају да са припадницима своје чете учествују у настанку описане акције, иако је она излазила из оквира наређења које су претходно добили, уместо да су то одлучно спречили, јер су за то били у објективној могућности, имајући у виду да они командују са око 50-так својих војника у односу на неколико, 5-6 припадника добровољачке оружане групе, али то нису учинили. Ако је оптужени Радован Влајковић мало и окрзнут у насталој експлозији мина и пушчаној паљби, то не представља никакву олакшавајућу околност, пошто се оптужени сам и својом кривицом довео у опасну ситуацију.

Ценећи тежину извршеног кривичног дела у смислу наступања бројних и врло тешких непосредних и додатних последица по оштећене цивиле, укупно 18 смртно страдалих и 12 повређених, с једне стране и с друге, да су у конкретној ситуацији оптужени поступали са евентуалним умишљајем у погледу додатних последица, предлажем да се оптужени Радован Влајковић осуди на казну затвора у трајању од 8 до 9 година, имајући при том у виду да је он био командир чете и тиме надређени старшина оптуженом Радисаву Јосиповићу, за кога предлажем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 6 до 8 година.

9. Оптужени Јован Димитријевић, сада 51 годину, у наведено време је имао 30 година, по занимању КВ металоглодач.

Олакшавајуће околности: породичан, до сада неосуђиван, незапослен.

10. Оптужени Саша Стојановић, сада 45 година, у наведено време је имао 24 године, по занимању инжењер машинства.

Олакшавајуће околности: породичан, отац једног малолетног детета, неосуђиван.

11. Оптужени Драган Бачић, сада 51 годину, у наведено време имао је 30 година, са завршеном осмогодишњом школом.

Олакшавајуће околности: породичан, отац једног малолетног детета, без запослења и прихода, нарушеног здравља, сматра се неосуђиваним, мада се опо не може третирати ни као олакшавајућа ни као отежавајућа околност.

12. Оптужени Зоран Косијер, сада 46 година, у наведено време имао је 25 година, завршио основну школу.

Олакшавајуће околности: породичан, ожењен, отац двоје малолетне деце, ратни војни инвалид, такође се сматра неосуђиваним, мада, понављам, ова околност се не може сматрати ни као отежавајућа, а ни као олакшавајућа околност.

Сва четворица оптужених су били припадници добровољачке оружане групе самозване „Душан Силни“. Несумњиво је утврђено да су и они поступали по наређењу и упутству за сада неидентификованог припадника цивилно-војне власти, али исто тако је извесно да им за случај одбијања наређења и упутства нико није стављао у изглед било какве по њих штетне последице, па се наведено наређење или упутство шта све да предузму и како да се понашају не може третирати као особито олакшавајућа околност. Није од одлучне важности да ли су сва шесторица припадника добровољачке оружане групе, међу којима и наведена четворица оптужених истовремено добили наређење да воде затворене цивиле у претрес терена и у разминирање минског поља, или им је такво наређење пренео само један од њих, јер се као извесно може закључити да су сви били потпуно упознати са добијеним задатком, обзиром на утврђени начин њиховог понашања у конкретном случају. Извесност наведеног закључка произилази из утврђеног понашања оптуженог Саше Стојановића, који је и након престанка експлозија и пушчане паљбе, упркос несумњивом сазнању да је при том погинуло и повређено више цивилних лица, наредио неколицини неповређених да наставе са разминирањем поља детелине.

Процењујући тежину извршеног дела и разматрањем наведеног начина на који је извршено, бројност и тежине последице – 18 смртно страдалих и 12 повређених, што је више од половине вођених цивилних лица, то је степен кривице оптужених за настале последице знатан. Имајући при том у виду да су у односу на додатне последице наступеле на минском пољу, сви оптужени поступали са евентуалним умишљајем, предлажем да се оптужени Јован Димитријевић, Драган Бачић, Зоран Косијер и Саша Стојановић осуде на казне затвора и то: Јован Димитријевић и Зоран Косијер у трајању од по 10 до 11 година, Драган Бачић од 9 до 10 година, а оптужени Саша Стојановић од 11 до 12 година.

13. Оптужени Петроније Стевановић, сада 60 година, у наведено време имао је 39 година, завршио основну школу. Раније је долазио у сукоб са законом, што се не сматра отежавајућом околношћу, али ни олакшавајућом, без обзира што се води да је неосуђивано лице.

Олакшавајуће околности: породичан, отац двоје деце, без запослења. Делимично је признао да је извршио поједине радње у односу на неке од оштећених, али су делови његовог исказа који су били у сагласности са исказима појединих оптужених и сведока допринели потпунијем и правилнијем утврђењу чињеничног стања.

Отежавајуће околности: бројност свих облика извршења предметног кривичног дела – нечовечног поступања, мучења, повреда телесног

интегритета, насртај на људско достојанство, саучесништва у ликвидацији једног броја оштећених, све то као континуирано понашање у више наврата и према великом броју оштећених, основано упућују на закључак о наглашеној тежини извршеног дела у објективном смислу и знатном степену кривице на страни оптуженог. Стога предлагем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 12 до 14 година.

14. Оптужени Александар Николајидис, сада 53 године, у наведено време имао је 32 године, завршио је основну школу, по занимању полуквалификовани бравар. Ранији живот оптуженог није био беспрекоран, будући да је до сада више пута осуђиван за разна кривична дела, претежно имовинског карактера, па се ова околност има ценити као отежавајућа. За оптуженог Александра Николајидиса у току поступка утврђена је најмања количина инкриминисаних делатности. С друге стране, поједини делови његовог исказа, који су били у сагласности са осталим изведеним доказима, у знатној мери су допринели и правилнијем и потпунијем утврђењу релевантних чињеница и околности. Ценећи те наведене околности с једне стране, и с друге тежину извршеног дела и степен кривице, предлагем да га суд осуди на казну затвора у трајању од 5 до 7 година.

И на крају, сматрам да би се изреченим казнама у односу на сваког оптуженог појединачно постигла сврха кажњавања и у смислу индивидуалне, али првенствено у смислу генералне превенције. Изрицањем предложених казни у наведеном распону, према оптуженима који су под националним идентитетом ове државе извршили наведене злочине и тиме укаљали њену националну и државну част и углед, значило би и поруку исте ове државе да овакве и сличне тешке повреде међународног хуманитарног права неће и не може толерисати, па ни у будућности, уз истовремено постизање бар минимума задовољења правде за бројне жртве – оштећене.

Толико, хвала.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, сада ћемо направити паузу, па после паузе пуномоћник оштећених, да пређемо на завршну реч.

Суд доноси

РЕШЕЊЕ

Главни претрес се прекида у **16,10 часова** и биће настављен у **16,30 часова**.

Суд доноси

РЕШЕЊЕ

Главни претрес се наставља у **16,37 часова**.

Пуномоћник оштећених, адв. Марина Кљајић, у завршној речи изјављује:

Пун.оштећених адв. МАРИНА КЉАЈИЋ:

Поштовано веће, поштоване колеге,

Овај предмет који се већ пуне четири године води пред овим судом, заиста је један од веома сложених и изузетно компликованих предмета, предмет у којем је евидентно саслушан тј. испитан и највећи број сведока, специфичан и значајан по томе што је ово предмет у којем се Тужилаштво одважило да први пут суди и официру ЈНА са једним вишим чином.

У овом предмету, за који сматрам да је заиста перфектно вођен и председница већа, а тако и читаво веће, уложило је огроман напор и утрошило јако много времена како би се утврдиле све чињенице које би расветлиле све догађаје несрећне који су се десили том приликом у Ловасу. Те чињенице су и утврђене, међутим, нажалост, оне нису добиле своју праву вредност, зато што је изостала адекватна реакција Тужилаштва за ратне злочине. Као што је тужилац и сам рекао, доста тога није обухваћено.

Током овог поступка, на насумњив начин исказима многих сведока, утврђено је да је цивилно становништво у селу Ловас и након периода који је био обухваћен оптужницом, затварано, мучено, да је против тог становништва примењиван страховит психолошки притисак, да су мучени, убијани, да је њихова имовина уништавана и пљачкана. А да је, такође, у периоду и обухваћеном оптужницом, и у каснијем периоду, још једна радња извршења овог кривичног дела евидентна, а то је принудно расељавање, а посебно крајем 1991. године. На ту околност је сведочио и сведок Вукоман Јовановић, командант другог одреда ТО Панчево, он није сведочио само на околност хапшења оптуженог Љубана Деветака, он је у свом исказу навео да је дошао у Ловас 23. децембра на реферисање и да му се том приликом цивилно становништво жалило на поступање према њима. Том приликом каже да је отишао у куће одређених мештана Хрвата и да је видео како ти људи након тортуре изгледају – навео је да је видео људе са натеченим лицима, затвореним очима, поломљеним зубима. А ови наводи се са друге стране у потпуности поклапају да исказима сведока-оштећених, ја ћу набројати само неке – Вјекослав Балић, Емануел Филић, Мато Мађаревић, Јосип Балић и тако даље, који управо то исто наводе. Такође, од сведока Вукомана Јовановића чули смо и по питању принудног расељавања, навео је да је том приликом затекао један образац који је антидатиран на 01. децембар 1991. године, који је дељен мештанима Ловаса хрватске националности да потпишу како сву своју имовину остављају општини Ловас. О принудном иселењу сведочили су многи сведоци, Ђуро Филић, Ловро Герстнер, Викица Филић, Јосип Сабљак, Јосипа Балић, да не набрајам друге, иако их је било јако, јако много.

Сведок Јосипа Балић је веома убедљиво посведочила да је приликом исељења кључеве куће њена мајка педала оптуженом Љубану Деветак. Ако имамо у виду изјаве свих ових сведока, као и изјаве да су у Ловас по њих долазили аутобуси у центар села и да су одлазили само са ручном пртљагом, а са друге стране, ако имамо у виду изјаву сведока одбране који је, Бранка Шакуљице, који је посведочио да је дошао у Ловас 26. децембра, да су га тамо сачекали оптужени Љубан Деветак, Милан Радојчић, Жељко Крњајић и показали му куће и дали кључеве и да је у тим кућама било свега, онда је потпуно јасно да се у току овог поступка на неспоран начин утврдило да је постојала још једна радња извршења овог кривичног дела, а то је радња присилног пресељења огромног броја становника Ловаса, становника хрватске националности која није обухваћена оптужницом. Не знам који би се још други докази у том правцу могли прикупити, од оних који су прикупљени.

Такође, током поступка, на основу доказа, као што је тужилац и сам рлкао, указује се да постоје и други извршиоци, умешаност других. У конкретном случају сматрам да имамо у целости доказану умешаност и најодговорнијих наредбодаваца, умешаност команданта Друге пешадијске гардијске механизоване бригаде, његову умешаност и одговорност доказују како и неке изјаве сведока, који га терете, али тако и документација која се налази у списима предмета – његова наредба и налаз и мишљење вештака војне струке, који је ту наредбу окарактерисао за разлику од тужиоца који је зове, најблаже речено, неспретно формулисаном, поготову онај део наредбе који се односи на навод – „извршити чишћење целог становништва које је непријатељски настројно“, утврдио да је супротна чл.13. Другог допунског протокола Женевске конвенције и такође је навео да је извршење такве наредбе сваки припадник ЈНА требало да одбије. каквом можемо сматрати наредбу којом се њеним издавањем крше међународни прописи. По мом личном уверењу, то је наредба за злочин.

Надаље, вештак је такође у свом налазу јасно разграничио ко је и за шта одговоран. Тако је у свом налазу навео да је у нападу на село Ловас ангажованим јединицама командовао управо тај исти командант Друге бригаде, а да су се под његовом директном командом до 14. октобра налазиле све снаге које су биле у селу Ловас.

На основу овако утврђених чињеница, сматрам да је оптужница и у овом делу потпуно селективна. Из којих разлога је Тужилаштво овако поступило и понудило на крају прецизирану, врло селективну оптужницу, у те разлоге се нећу упуштати, јер им овде није ни време ни место. Међутим, неопходно је истаћи да такво поступање има за последицу изостављање одређеног броја жртава, тужилац је сам рекао, утврђено је, евидентно да је настрадало 70, доказано је само 45. Изостављене су и радње извршења, изостављена је огромна материјална штета која је нанета имовини цивила хрватске националности и тиме је најалост пропуштена прилика да се како оштећенима, тако и жртвама, породицама које преко двадесет година чекају правду, та правда на један комплетан начин за коју су постојали услови кроз једну свеобухватну пресуду и пружи.

У односу на наводе тужиоца, слажем се да је догађање у Ловасу део једне шире акције. Међутим, не могу се сложити са констатацијом да је то део једне шире акције, која је позната под називом „Вуковарска акција“. Јесте, заиста се ради о једној широј акцији, али о акцији која далеко превазилази границе једне „Вуковарске акције“, ради се о једној много широј политичкој и војној акцији, о којој су се изјаснили и Међународни суд, познати су нам и наводи из пресуде „Вуковарској тројци“; а акође и догађања у поступцима који су вођени пред овим судом, предмет „Овчара“, потврђују управо овакву тврдњу. Због тога је и због тога стварно је велика штета што је овом приликом пропуштено да се свеобухватном оптужницом све то доведе у један људски ред и жртвама пружи и на тај начин бар део дужног поштовања.

Но, имамо оптужницу какву имамо. Осврнула бих се само на неке делове, у односу на оптуженог Жељко Крњајића, на начин извршења кривичног дела како се њему оптужницом ставља на терет, наводи се да је извршио напад на цивилно становништво и поједина лица хрватске националности. Сматрам да Жељко Крњајић није извршио напад на цивилно становништво, то је извршила ЈНА, одвајајући неселективну ватру, то је био напад на цивилно становништво. Жељко Крњајић је извршио напад на цивилно становништво искључиво хрватске националности. Само је по њиховим кућама отворана ватра, само је у њихове куће улажено, убациване бомбе, само су припадници хрватске националности том приликом убијани. Шта је био критеријум за одабир? То је била властита процена оптуженог ко је непријатељски настројен, неподобан, јер како другачије објаснити паљење куће Илије Бакете? Био је хрватски полицајац, како другачије објаснити убиство брачног пара Бадањак, цивили који су тада имали преко шездесет година? Једноставно, син им је био хрватски војник, то су били критеријуми. Исти критеријуми важе и у односу на оптужене Љубана Деветака, Милана Радојчића, Милана Девчића. У свом поступању, поред свега онога што је тужилац навео, јер прецизирану оптужницу сматрам у целости доказаном, како по свим тачкама оптужнице, тако и у односу на све оптужене, из истих разлога које је тужилац врло, врло прецизно образложио, сматрам да су наведени оптужени испољили и посебну окрутност. Све што је чињено, чињено је према њиховим комшијама, пријатељима, људима са којима су расли и живели. Како другачије него окрутност, назвати убиство Андрије Девчића. Човек је тада имао 77 година, шта је био разлог? – његова деца која нису била ту. Марин и Катица Балић, људи исто у врло, врло озбиљним годинама. Једини разлог што су они убијени, су управо деца коју су оптужени сматрали непријатељским елементима и стога можемо само да закључимо шта би се десило са њиховом децом да су се у том тренутку затекла у Ловасу.

Затим, и сам начин сахрањивања, на тај начин убијених цивила. На који начин је то вршено, на начин да се људима који су били приморани да то чине, њиховим сународницима, комшијама, пријатељима, да их скупљају, а свима осталим да трпе страховите, неописиве патње, да се тела настрадалих налазе натоварена на камион, на тракторску приколицу, да данима тако стоје и да се без имало људског обзира људи сахране тако што ће се ровокопачем ископати ров, као да се полагају водоводне цеви и људи

набацати и преко њих пустити један танки слој земље. Колико је то душевних патњи могло да изазове, оптужени су итекако знали. У исто време, када су умирали припадници њихове националности, сахране су се обављале према месним обичајима. Породицама настрадалих није дата могућност ни да на било који начин не само сахране своје најмилије, него изађу и на њихов гроб. Како је то могло да изгледа, може се само замислити. Сведок Вукоман Јовановић рекао је по мом мишљењу нешто изузетно значајно, управо и на ту околност, да је идући на то реферисање у Ловас 23. децембра, видевши место где су сахрањени не знајући ни ко ни како, делове људских тела који виरे, доживео страховит шок. Какав је то шок могао да буде за породице убијених?

Током читавог поступка оптужени Љубан Деветак, Радојчић, Девчић и Крњајић, потенцирали су испитујући сведоке, ко су им чланови породица, где су били, шта су радили, у шта су били умешани, држање стража, јесу ли били припадници. На тај начин, као што је тужилац рекао, дали су и добру слику о мотивима за извршење злочина за који се терете, а на исти начин су покушали да нађу и оправдање за своје поступке. Сво време је потенцирано како је у Ловасу пре њиховог доласка била веома тешка ситуација и да су они ишли да ослободе Ловас. Ако мало боље погледамо ту тешку ситуацију, очигледно је да у тој тешкој ситуацији у Ловасу пре њиховог повратка са оружјем, та угроженост Срба је изгледала тако да ниједан није био приведен, мучен, протеран из своје куће, не дај боже, убијен. Они су дошли и успоставили нову власт, ослободили су Ловас. Ако погледамо крајње резултате и децембар 1991. године, онда долазимо до једног јединог могућег закључка – заиста су ослободили Ловас, ослободили су Ловас од становника хрватске националности. Очистили су га и на тај начин у потпуности поступили по наредби команданта Лончара – „очистити Ловас од становништва непријатељски расположеног“. По њиховом схватању, очито да је то било малтене целокупно становништво Ловаса хрватске националности.

У односу на оптужене Миодрага Димитријевића, Перића, Радована Влајковића и Радисава Јосиповића, као припаднике ЈНА; сматрам да је њиховим понашањем учињено нешто што се коси, како је тужилац рекао, и са основним законима и војном регулативом која је важила у то време, а и са основним моралним принципима. Та армија је носила назив Југословенска народна армија, задатак јој је био, деценијама је грађена, да брани, да брани. У конкретном случају, та армија, њени припадници, сврстали су се на страну једне самопрокламоване власти, прихватили њене методе процене вредности људских живота и постали саизвршиоци.

У односу на припаднике добровољачке јединице назване „Душан Силни“ сам начин доласка у Ловас и укључивање у све те активности, тужилац је врло детаљно и прецизно описао. Сматрам да су испољили изузетан ниво безобзирности и окрутности. Са друге стране, такво понашање било је им омогућено управо непредузимањем ничега што су итекако могли припадници ЈНА, наши оптужени, који су се у то време налазили у Ловасу, који су и бројчано и оружаном и у сваком погледу у сваком тренутку, могли таквом понашању да стану на крај. Тужилац је

износећи олакшавајуће и отежавајуће околности детаљно навео шта сматра за сваког појединачно. Сматрам да једноставно ни за једног оптуженог не постоји ниједна једина околност која се може сматрати олакшавајућом. Ако се има у виду врста кривичног дела, последице,, испољена упорност, јер како другачије назвати убиство 70 људи у року од седам дана, него крајњом безобзирношћу и упорношћу, и баш зато што не налазим ниједну олакшавајућу околност и на страни ниједног оптуженог, сматрам да је предложена мера казни исувише мала, да не одговара ни појединачној одговорности, ни тежини дела, ни тежини последица које су наступеле. Самим тим не представља ни поруку државе да се овакво кршење људских права неће толерисати.

Стога предлажем суду да све оптужене огласи кривим, да их осуди на затворске казне, али да те казне буду далеко строжије него што су предложене. Захваљујем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Бранилац оптуженог Љубана Деветака, адвокат Милорад Константиновић. Изволите.

Адвокат Милорад Константиновић, бранилац опт. Деветака, у завршној речи изјављује:

Адв. МИЛОРАД КОНСТАНТИНОВИЋ: Судија, ја и у своје име, и у име овај још неколицине адвоката, бих Вас замолио за дан паузе, да се упознамо са, детаљније са овом прецизираном оптужницом. Добили смо данас први део завршне речи Тужилаштва, а очекујем да добијемо и остатак до сутра, па мој је предлог да наставимо у четвртак, ако није проблем.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Шта је сутра?

Адв. МИЛОРАД КОНСТАНТИНОВИЋ: Сутра је среда.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Нема разлога у четвртак, можемо сутра, добићете овај део транскрипта. Хајдете, можемо евентуално сутра да наставимо.

Адв. МИЛОРАД КОНСТАНТИНОВИЋ: Па добро ако нема других могућности, онда сутра.

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА: Добро, онда за сутра ће одбрана да почнемо са изјашњавањем.

Суд доноси

Р Е Ш Е Њ Е

Главни претрес **СЕ ПРЕКИДА** у 16,59 часова и биће настављен дана:

25. априла 2012. године,

са почетком у 14 часова и 30 минута, судница 2.

Довршено.

ЗАПИСНИЧАР

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА-СУДИЈА

ВРЗ 03380